

Συλλογή της Νομολογίας

ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ (τμήμα μείζονος συνθέσεως)

της 15ης Ιανουαρίου 2014*

«Κοινωνική πολιτική — Οδηγία 2002/14/ΕΚ — Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης — Άρθρο 27 — Συγκρότηση οργάνων εκπροσωπήσεως του προσωπικού η οποία υπόκειται σε ορισμένα κατώτατα όρια απασχολούμενων εργαζομένων — Υπολογισμός των κατωτάτων ορίων — Εθνική νομοθεσία αντιβαίνουσα στο δίκαιο της Ένωσης — Ρόλος του εθνικού δικαστή»

Στην υπόθεση C-176/12,

με αντικείμενο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως δυνάμει του άρθρου 267 ΣΛΕΕ, που υπέβαλε το Cour de cassation (Γαλλία) με απόφαση της 11ης Απριλίου 2012, η οποία περιήλθε στο Δικαστήριο στις 16 Απριλίου 2012, στο πλαίσιο της δίκης

Association de médiation sociale

κατά

Union locale des syndicats CGT,

Hichem Laboubi,

Union départementale CGT des Bouches-du-Rhône,

Confédération générale du travail (CGT),

ΤΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ (τμήμα μείζονος συνθέσεως),

συγκείμενο από τους Β. Σκουρή, Πρόεδρο, Κ. Lenaerts, αντιπρόεδρο, R. Silva de Lapuerta, M. Ilešič και M. Safjan, προέδρους τμήματος, J. Malenovský, E. Levits (εισηγητή), J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev, C. Toader, D. Šváby, M. Berger και A. Prechal, δικαστές,

γενικός εισαγγελέας: P. Cruz Villalón

γραμματέας: V. Tourgès, υπάλληλος διοικήσεως,

έχοντας υπόψη την έγγραφη διαδικασία και κατόπιν της επ' ακροατηρίου συζητήσεως της 23ης Απριλίου 2013,

λαμβάνοντας υπόψη τις παρατηρήσεις που υπέβαλαν:

— η Union locale des syndicats CGT, ο H. Laboubi, η Union départementale CGT des Bouches-du-Rhône και η Confédération générale du travail (CGT), εκπροσωπούμενοι από την H. Didier και τον F. Pinet, avocats,

* Γλώσσα διαδικασίας: η γαλλική.

- η Γαλλική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την N. Rouam καθώς και τους G. de Bergues και J. Rossi,
- η Γερμανική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από την K. Petersen,
- η Ολλανδική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις M. Noort και C. Wissels,
- η Πολωνική Κυβέρνηση, εκπροσωπούμενη από τις J. Faldyga και A. Siwek, καθώς και τους B. Majczyna και M. Szrunar,
- η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, εκπροσωπούμενη από τους J. Enegren, D. Martin και G. Rozet,

αφού άκουσε τον γενικό εισαγγελέα που ανέπτυξε τις προτάσεις του κατά τη συνεδρίαση της 18ης Ιουλίου 2013,

εκδίδει την ακόλουθη

Απόφαση

- 1 Η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως αφορά την ερμηνεία του άρθρου 27 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (στο εξής: Χάρτης) καθώς και της οδηγίας 2002/14/EK του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 2002, περί θεσπίσεως γενικού πλαισίου ενημέρωσης και διαβουλεύσεως των εργαζομένων στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα (ΕΕ L 80, σ. 29).
- 2 Η αίτηση αυτή υποβλήθηκε στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς μεταξύ, αφενός, της Association de médiation sociale (στο εξής: AMS) και, αφετέρου, της Union locale des syndicats CGT, του H. Laboubi, της Union départementale CGT des Bouches-du-Rhône και της Confédération générale du travail (CGT) σχετικά με τη συγκρότηση, από την κατά τόπον αρμόδια συνδικαλιστική οργάνωση, οργάνων εκπροσωπήσεως του προσωπικού στην AMS.

Το νομικό πλαίσιο

Η νομοθεσία της Ένωσης

- 3 Το άρθρο 27 του Χάρτη έχει ως εξής:

«Εξασφαλίζεται στους εργαζομένους ή τους εκπροσώπους τους, στα ενδεδειγμένα επίπεδα, εγκαίρως ενημέρωση και διαβούλευση, στις περιπτώσεις και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.»
- 4 Το άρθρο 1 της οδηγίας 2002/14, που φέρει τον τίτλο «Στόχος και αρχές», προβλέπει τα εξής:

«1. Η παρούσα οδηγία έχει ως στόχο τη θέσπιση ενός γενικού πλαισίου που καθορίζει τις ελάχιστες απαιτήσεις όσον αφορά το δικαίωμα για ενημέρωση και διαβούλευση των εργαζομένων στις επιχειρήσεις ή εγκαταστάσεις στην Κοινότητα.

2. Οι πρακτικές λεπτομέρειες ενημέρωσης και διαβούλευσης καθορίζονται και εφαρμόζονται σύμφωνα με την εθνική νομοθεσία και τις εργασιακές πρακτικές των διαφόρων κρατών μελών, ώστε να εξασφαλίζεται η αποτελεσματικότητά τους.

[...]»

- 5 Το άρθρο 2 της ως άνω οδηγίας, που αφορά τους ορισμούς, έχει ως εξής:
- «Για τους σκοπούς της παρούσας οδηγίας:
- [...]
- δ) ως “εργαζόμενος” νοείται κάθε πρόσωπο το οποίο στο οικείο κράτος μέλος προστατεύεται ως εργαζόμενος δυνάμει της εθνικής εργατικής νομοθεσίας και πρακτικής,
- [...]».
- 6 Το άρθρο 3 της εν λόγω οδηγίας, που φέρει τον τίτλο «Πεδίο εφαρμογής», ορίζει στην παράγραφο του 1 τα εξής:
- «Η παρούσα οδηγία εφαρμόζεται, κατ’ επιλογή των κρατών μελών:
- α) στις επιχειρήσεις που απασχολούν σε ένα κράτος μέλος τουλάχιστον 50 εργαζόμενους ή
- β) στις εγκαταστάσεις που απασχολούν σε ένα κράτος μέλος τουλάχιστον 20 εργαζόμενους.
- Τα κράτη μέλη καθορίζουν τον τρόπο υπολογισμού των κατωτάτων ορίων απασχολούμενων εργαζομένων.»
- 7 Το άρθρο 4 της οδηγίας 2002/14, που φέρει τον τίτλο «Πρακτικές λεπτομέρειες ενημέρωσης και διαβούλευσης», ορίζει στην παράγραφο του 1 τα εξής:
- «Σύμφωνα με τις αρχές που αναφέρονται στο άρθρο 1 και με την επιφύλαξη των τυχόν υφιστάμενων ευνοϊκότερων για τους εργαζομένους διατάξεων ή/και πρακτικών, τα κράτη μέλη καθορίζουν τις πρακτικές λεπτομέρειες άσκησης του δικαιώματος ενημέρωσης και διαβούλευσης στο ανάλογο επίπεδο, σύμφωνα με το παρόν άρθρο.»
- 8 Το άρθρο 11 της οδηγίας 2002/14 προβλέπει ότι τα κράτη μέλη πρέπει να εκδώσουν τις αναγκαίες νομοθετικές, κανονιστικές και διοικητικές διατάξεις ώστε να συμμορφωθούν προς τις υποχρεώσεις από την ως άνω οδηγία το αργότερο έως τις 23 Μαρτίου 2005 ή να διασφαλίσουν ότι οι κοινωνικοί εταίροι θεσπίζουν μέχρι την ημερομηνία αυτή τις ως άνω διατάξεις, οπότε τα κράτη μέλη οφείλουν να λάβουν όλα τα αναγκαία μέτρα για να μπορούν ανά πάσα στιγμή να εξασφαλίσουν τα αποτελέσματα που επιβάλλονται από την εν λόγω οδηγία.
- Η γαλλική νομοθεσία*
- 9 Κατά το άρθρο L. 2312-1 του Εργατικού Κώδικα, η εκλογή εκπροσώπων του προσωπικού είναι υποχρεωτική για όλες τις εγκαταστάσεις που αριθμούν τουλάχιστον ένδεκα μισθωτούς.
- 10 Εφόσον η επιχείρηση ή η εγκατάσταση αριθμεί κατ’ ελάχιστο όριο πενήντα μισθωτούς, οι συνδικαλιστικές οργανώσεις διορίζουν, κατ’ εφαρμογήν των άρθρων L. 2142-1-1 και L. 2143-3 του ως άνω κώδικα, εκπρόσωπο της συνδικαλιστικής οργανώσεως και συστήνουν, κατ’ εφαρμογήν του άρθρου L. 2322-1 του εν λόγω κώδικα, συμβούλιο εργαζομένων.

11 Το άρθρο L. 1111-2 του Εργατικού Κώδικα ορίζει τα εξής:

«Για την εφαρμογή των διατάξεων του παρόντος κώδικα, ο αριθμός των εργαζομένων σε επιχείρηση υπολογίζεται σύμφωνα με τις ακόλουθες διατάξεις:

- 1° Οι μισθωτοί πλήρους απασχολήσεως με σύμβαση εργασίας αορίστου χρόνου και οι κατ' οίκον εργαζόμενοι συνυπολογίζονται πλήρως στο προσωπικό της επιχείρησης·
- 2° Οι μισθωτοί με σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου, οι μισθωτοί με διαλείπουσα απασχόληση, οι μισθωτοί που έχουν τεθεί στη διάθεση της επιχείρησης από εξωτερική επιχείρηση και οι οποίοι είναι παρόντες στις εγκαταστάσεις της επιχείρησης που τους χρησιμοποιεί και εργάζονται στις εγκαταστάσεις αυτές επί τουλάχιστον ένα έτος, καθώς και οι έκτακτοι εργαζόμενοι, συνυπολογίζονται στο προσωπικό της επιχείρησης κατ' αναλογία του χρόνου κατά τον οποίον ήταν παρόντες κατά τους δώδεκα προηγούμενους μήνες. Εντούτοις, οι μισθωτοί με σύμβαση εργασίας ορισμένου χρόνου και οι μισθωτοί οι οποίοι διατίθενται από εξωτερική επιχείρηση, περιλαμβανομένων των εκτάκτων εργαζομένων, αποκλείονται από τον υπολογισμό του προσωπικού στις περιπτώσεις που αντικαθιστούν απόντα μισθωτό ή μισθωτό του οποίου η σύμβαση εργασίας έχει ανασταλεί, μεταξύ άλλων λόγω άδειας μητρότητας, άδειας υιοθεσίας ή γονικής άδειας για την ανατροφή τέκνου·
- 3 Οι μισθωτοί μερικής απασχολήσεως, ανεξαρτήτως της φύσεως της συμβάσεώς τους εργασίας, συνυπολογίζονται κατά την αναλογία του συνόλου του προβλεπόμενου από τις συμβάσεις τους χρόνου εργασίας προς τον προβλεπόμενο είτε από τον νόμο είτε από συλλογική σύμβαση χρόνο εργασίας.»

12 Το άρθρο L. 1111-3 του Εργατικού Κώδικα προβλέπει τα εξής:

«Στο προσωπικό της επιχείρησης δεν συνυπολογίζονται:

- 1° Οι μαθητευόμενοι·
- 2° Οι απασχολούμενοι βάσει συμβάσεως “πρωτοβουλία για την απασχόληση”, κατά τη διάρκεια ισχύος της συμβάσεως βάσει του άρθρου L. 5134-66 ·
- 3° [καταργήθηκε]·
- 4° Οι απασχολούμενοι βάσει συμβάσεως υποστηριζόμενης απασχολήσεως, κατά τη διάρκεια ισχύος της συμβάσεως που αναφέρεται στο άρθρο L. 5134-19-1·
- 5° [καταργήθηκε]·
- 6° Οι απασχολούμενοι βάσει συμβάσεως επαγγελματικής κατάρτισεως μέχρι τον προβλεπόμενο από τη σύμβαση χρόνο λήξεως, όταν πρόκειται για σύμβαση ορισμένου χρόνου, ή μέχρι το πέρας του μέτρου επαγγελματικής κατάρτισεως, όταν πρόκειται για σύμβαση αορίστου χρόνου.

Οι ως άνω μισθωτοί λαμβάνονται όμως υπόψη για τους σκοπούς της εφαρμογής των νομοθετικών διατάξεων που αφορούν την αποτίμηση των κινδύνων εργατικού ατυχήματος και επαγγελματικής ασθένειας.»

Η διαφορά της κύριας δίκης και τα προδικαστικά ερωτήματα

- 13 Η AMS είναι σωματείο το οποίο διέπεται από τον νόμο της 1ης Ιουλίου 1901 περί της συστατικής πράξεως σωματείου. Το ως άνω σωματείο μετέχει στη δημιουργία μηχανισμών κοινωνικής διαμεσολάβησης και πρόληψης της παραβατικότητας στην πόλη της Μασσαλίας (Γαλλία). Έχει επίσης ως αποστολή να ενθαρρύνει την επαγγελματική επανένταξη των ανέργων ή των προσώπων που αντιμετωπίζουν κοινωνικής ή επαγγελματικής φύσεως δυσχέρειες όσον αφορά την πρόσβασή τους στην απασχόληση. Συναφώς, η AMS προσφέρει στα πρόσωπα αυτά τη δυνατότητα να αποκτήσουν επαγγελματική κατάρτιση στον τομέα της κοινωνικής διαμεσολάβησης κατόπιν ενός ατομικού επαγγελματικού προγράμματος.
- 14 Στις 4 Ιουνίου 2010, η Union départementale CGT des Bouches-du-Rhône διόρισε τον H. Laboubi ως εκπρόσωπο του παραρτήματος συνδικαλιστικής οργανώσεως που δημιουργήθηκε στην AMS.
- 15 Η AMS προβάλλει αντιρρήσεις κατά του διορισμού αυτού. Θεωρεί ότι το προσωπικό της αριθμεί λιγότερους από ένδεκα και, κατά μείζονα λόγο, λιγότερους από πενήντα μισθωτούς και ότι ως εκ τούτου δεν υποχρεούται, κατά την εφαρμοστέα εθνική νομοθεσία, να λάβει μέτρα για την εκπροσώπηση των εργαζομένων όπως είναι η εκλογή εκπροσώπου του προσωπικού.
- 16 Ειδικότερα, για τον καθορισμό του αν τα κατώτατα αυτά όρια των ένδεκα ή των πενήντα μισθωτών συμπληρώνονται από το σωματείο, πρέπει, κατά την AMS, να μη ληφθούν υπόψη για τον υπολογισμό του προσωπικού της, σύμφωνα με το άρθρο L. 111-3 του Εργατικού Κώδικα, οι μαθητευόμενοι, οι εργαζόμενοι που απασχολούνται βάσει συμβάσεως “πρωτοβουλία για την απασχόληση” ή συμβάσεως υποστηριζόμενης απασχολήσεως καθώς και οι εργαζόμενοι που απασχολούνται βάσει συμβάσεων επαγγελματικής κατάρτισεως (στο εξής: εργαζόμενοι που απασχολούνται στο πλαίσιο επιδοτούμενων συμβάσεων).
- 17 Το tribunal d’instance de Marseille, ενώπιον του οποίου ασκήθηκε τόσο αγωγή της AMS με αίτημα να κηρυχθεί άκυρος ο διορισμός του H. Laboubi ως εκπροσώπου του παραρτήματος υπαγόμενης στη CGT συνδικαλιστικής οργανώσεως όσο και ανταγωγή της ως άνω συνδικαλιστικής οργανώσεως με αίτημα να διαταχθεί η AMS να διοργανώσει εκλογές προκειμένου να συγκροτηθούν σε αυτήν όργανα εκπροσωπήσεως του προσωπικού, παρέπεμψε ενώπιον του Cour de cassation (αναιρετικού δικαστηρίου) προκριματικό ζήτημα συνταγματικότητας όσον αφορά τις διατάξεις του άρθρου L. 1111-3 του Εργατικού Κώδικα.
- 18 Το Cour de cassation υπέβαλε το ως άνω ζήτημα ενώπιον του Conseil constitutionnel. Στις 29 Απριλίου 2011, το Conseil constitutionnel αποφάνθηκε ότι το άρθρο L. 1111-3 του Εργατικού Κώδικα είναι σύμφωνο προς το Σύνταγμα.
- 19 Ενώπιον του tribunal d’instance de Marseille, ο H. Laboubi και η Union locale des syndicats CGT des Quartiers Nord –υπέρ των οποίων άσκησαν αυτοβούλως αυτοτελή πρόσθετη παρέμβαση η Union départementale CGT des Bouches-du-Rhône και η CGT– υποστήριξαν ότι οι διατάξεις του άρθρου L. 1111-3 του Εργατικού Κώδικα είναι πάντως αντίθετες προς το δίκαιο της Ένωσης καθώς και προς τις διεθνείς δεσμεύσεις της Γαλλικής Δημοκρατίας.
- 20 Με νέα απόφασή του της 7ης Ιουλίου 2011, το tribunal d’instance de Marseille δέχθηκε την ως άνω επιχειρηματολογία και έκρινε ότι οι διατάξεις του άρθρου L. 1111-3 του Εργατικού Κώδικα δεν είχαν εφαρμογή καθόσον αντέβαιναν στο δίκαιο της Ένωσης. Έτσι, το εν λόγω δικαστήριο επικύρωσε τον διορισμό του H. Laboubi ως εκπροσώπου παραρτήματος συνδικαλιστικής οργανώσεως, έχοντας διαπιστώσει ότι, εφόσον δεν είχαν εφαρμογή οι προβλεπόμενες στο άρθρο L. 1111-3 του Εργατικού Κώδικα διατάξεις περί αποκλεισμού, το προσωπικό του εν λόγω σωματείου υπερέβαινε κατά πολύ το κατώτατο όριο των πενήντα μισθωτών.
- 21 Κατά της ως άνω αποφάσεως, η AMS άσκησε αναίρεση ενώπιον του Cour de cassation.

- 22 Υπ' αυτές τις συνθήκες, το Cour de cassation αποφάσισε να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο τα ακόλουθα προδικαστικά ερωτήματα:
- «1) Χωρεί επίκληση του θεμελιώδους δικαιώματος των εργαζομένων στην ενημέρωση και τη διαβούλευση, όπως κατοχυρώνεται στο άρθρο 27 του [Χάρτη], που εξειδικεύθηκε με τις διατάξεις της οδηγίας [2002/14], στο πλαίσιο της εκδικάσεως διαφοράς μεταξύ ιδιωτών, προκειμένου να εξακριβωθεί ο σύμφωνος χαρακτήρας εθνικού μέτρου μεταφοράς της [ως άνω] οδηγίας;
- 2) Σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, έχουν οι οικείες διατάξεις την έννοια ότι αντιτίθενται σε εθνική νομοθεσία κατά την οποία οι εργαζόμενοι που απασχολούνται στο πλαίσιο [επιδοτούμενων] συμβάσεων [...] δεν συνυπολογίζονται στο προσωπικό της επιχειρήσεως, ιδίως για τον καθορισμό των κατώτατων νομίμων ορίων για τη δημιουργία οργάνων εκπροσωπήσεως του προσωπικού;»

Επί των προδικαστικών ερωτημάτων

- 23 Με τα ερωτήματά του, τα οποία πρέπει να συνεξετασθούν, το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινισθεί, κατ' ουσίαν, αν το άρθρο 27 του Χάρτη, μόνο ή σε συνδυασμό με τις διατάξεις της οδηγίας 2002/14, έχει την έννοια ότι, στην περίπτωση που εθνική διάταξη μεταφοράς της ως άνω οδηγίας, όπως το άρθρο L. 1111-3 του Εργατικού Κώδικα, είναι ασυμβίβαστη προς το δίκαιο της Ένωσης, είναι δυνατή η επίκληση του ως άνω άρθρου του Χάρτη σε διαφορά μεταξύ ιδιωτών προκειμένου να μην εφαρμοσθεί η εν λόγω εθνική διάταξη.
- 24 Συναφώς, επισημαίνεται πρώτον ότι το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, δεδομένου ότι η οδηγία 2002/14 προσδιορίζει, στο άρθρο της 2, στοιχείο δ', το πεδίο εφαρμογής της όσον αφορά τα πρόσωπα που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τον υπολογισμό του προσωπικού της επιχειρήσεως, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να αποκλείουν από τον εν λόγω υπολογισμό μία συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων που εμπίπτει, καταρχάς, στο εν λόγω πεδίο εφαρμογής (βλ. απόφαση της 18η Ιανουαρίου 2007, C-385/05, Confédération générale du travail κ.λπ., Συλλογή 2007, σ. I-611, σκέψη 34).
- 25 Ειδικότερα, εθνική νομοθεσία όπως η επίμαχη στην κύρια δίκη, που αποκλείει από τον υπολογισμό του προσωπικού της επιχειρήσεως συγκεκριμένη κατηγορία εργαζομένων, έχει ως συνέπεια να απαλλάσσονται ορισμένοι εργοδότες από τις υποχρεώσεις που υπέχουν από την οδηγία 2002/14 και να στερούνται οι εργαζόμενοί τους τα δικαιώματα που τους αναγνωρίζει η εν λόγω οδηγία. Κατά συνέπεια, δύναται να καταστήσει τα δικαιώματα αυτά κενά περιεχομένου και, ως εκ τούτου, να αναιρέσει την πρακτική αποτελεσματικότητα της ως άνω οδηγίας (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Confédération générale du travail κ.λπ., σκέψη 38).
- 26 Βεβαίως, κατά πάγια νομολογία, η προώθηση της απασχόλησης, την οποία επικαλείται η Γαλλική Κυβέρνηση στην υπόθεση της κύριας δίκης, συνιστά θεμιτό σκοπό της κοινωνικής πολιτικής και τα κράτη μέλη διαθέτουν ευρύ περιθώριο εκτιμήσεως κατά την επιλογή των μέτρων που είναι πρόσφορα για την υλοποίηση των σκοπών της κοινωνικής τους πολιτικής (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Confédération générale du travail κ.λπ., σκέψη 28 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 27 Εντούτοις, το περιθώριο αυτό εκτιμήσεως το οποίο διαθέτουν τα κράτη μέλη στον τομέα της κοινωνικής πολιτικής δεν μπορεί να έχει ως αποτέλεσμα να καθιστά κενή περιεχομένου την εφαρμογή μιας θεμελιώδους αρχής ή μιας διατάξεως του δικαίου της Ένωσης (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Confédération générale du travail κ.λπ., σκέψη 29).
- 28 Ερμηνεία της οδηγίας 2002/14, κατά την οποία το άρθρο 3, παράγραφος 1, της εν λόγω οδηγίας επιτρέπει στα κράτη μέλη να μη συμπεριλαμβάνουν στον υπολογισμό του προσωπικού της επιχειρήσεως συγκεκριμένη κατηγορία εργαζομένων, για λόγους όπως αυτοί τους οποίους επικαλέσθηκε η Γαλλική Κυβέρνηση στην υπόθεση της κύριας δίκης, θα ήταν ασυμβίβαστη προς το

άρθρο 11 της εν λόγω οδηγίας, το οποίο προβλέπει ότι τα κράτη μέλη οφείλουν να λάβουν όλα τα αναγκαία μέτρα για να μπορούν να εξασφαλίσουν τα αποτελέσματα που επιβάλλονται από την οδηγία 2002/14, καθόσον θα είχε ως συνέπεια να επιτρέπεται στα κράτη μέλη να αποφύγουν την εκπλήρωση αυτής της σαφούς και συγκεκριμένης υποχρέωσης επιτεύξεως αποτελέσματος που επιβάλλεται από το δίκαιο της Ένωσης (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση *Confédération générale du travail* κ.λπ., σκέψη 40 καθώς και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

- 29 Βάσει των ανωτέρω σκέψεων, πρέπει επομένως να κριθεί ότι το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/14 έχει την έννοια ότι αντιτίθεται σε εθνική διάταξη, όπως το άρθρο L. 1111-3 του Εργατικού Κώδικα, η οποία αποκλείει τους εργαζομένους που απασχολούνται στο πλαίσιο επιδοτούμενων συμβάσεων από τον υπολογισμό του προσωπικού της επιχειρήσεως, στο πλαίσιο του καθορισμού των κατωτάτων νομίμων ορίων για τη συγκρότηση των οργάνων εκπροσωπήσεως του προσωπικού.
- 30 Πρέπει, δεύτερον, να εξετασθεί αν η οδηγία 2002/14 και, ειδικότερα, το άρθρο της 3, παράγραφος 1, πληρούν τις προϋποθέσεις ώστε να παράγουν άμεσο αποτέλεσμα και, εφόσον παράγουν το αποτέλεσμα αυτό, αν οι εναγόμενοι της κύριας δίκης δύνανται να επικαλεσθούν τούτο έναντι της AMS.
- 31 Συναφώς, υπενθυμίζεται ότι, κατά πάγια νομολογία του Δικαστηρίου, σε όλες τις περιπτώσεις που οι διατάξεις μιας οδηγίας είναι, από άποψη περιεχομένου, απαλλαγμένες αιρέσεων και αρκούντως ακριβείς, οι ιδιώτες μπορούν να τις επικαλούνται έναντι του κράτους ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων, είτε όταν το κράτος αυτό παρέλειψε να μεταφέρει εμπροθέσμως την οδηγία στο εσωτερικό δίκαιο είτε όταν προέβη σε πλημμελή μεταφορά της (βλ. απόφαση της 5ης Οκτωβρίου 2004, C-397/01 έως C-403/01, *Pfeiffer* κ.λπ., Συλλογή 2004, σ. I-8835, σκέψη 103 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).
- 32 Εν προκειμένω, το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/14 προβλέπει ότι απόκειται στα κράτη μέλη να καθορίσουν τον τρόπο υπολογισμού των κατωτάτων ορίων απασχολούμενων εργαζομένων.
- 33 Έστω και αν το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/14 παρέχει στα κράτη μέλη ορισμένο περιθώριο εκτιμήσεως όταν θεσπίζουν τα αναγκαία μέτρα για την εφαρμογή της ως άνω οδηγίας, πάντως το γεγονός αυτό δεν αλλοιώνει τον επακριβή και απαλλαγμένο αιρέσεων χαρακτήρα της υποχρέωσης συνυπολογισμού όλων των εργαζομένων, που προβλέπεται στο ως άνω άρθρο.
- 34 Ειδικότερα, το Δικαστήριο διαπίστωσε, όπως τονίσθηκε στη σκέψη 24 της παρούσας αποφάσεως, ότι, εφόσον η οδηγία 2002/14 έχει προσδιορίσει το πεδίο εφαρμογής της όσον αφορά τα πρόσωπα που πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τον υπολογισμό αυτόν, τα κράτη μέλη δεν μπορούν να αποκλείουν από τον εν λόγω υπολογισμό μία συγκεκριμένη κατηγορία προσώπων που εμπίπτει καταρχάς στο εν λόγω πεδίο εφαρμογής. Συνεπώς, καίτοι η εν λόγω οδηγία δεν καθορίζει τον τρόπο με τον οποίο τα κράτη μέλη πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τους εργαζομένους που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της κατά τον υπολογισμό των κατωτάτων ορίων απασχολούμενων εργαζομένων, εντούτοις επιβάλλει στα κράτη μέλη την υποχρέωση να συνυπολογίζουν τους εργαζομένους αυτούς (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση *Confédération générale du travail* κ.λπ., σκέψη 34).
- 35 Βάσει αυτής της νομολογίας που αφορά το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/14 (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση *Confédération générale du travail* κ.λπ., σκέψη 40), συνάγεται ότι η ως άνω διάταξη πληροί τις απαιτούμενες προϋποθέσεις για την παραγωγή άμεσου αποτελέσματος.
- 36 Υπενθυμίζεται όμως ότι, κατά πάγια νομολογία, ακόμη και μια σαφής, ακριβής και απαλλαγμένη αιρέσεων διάταξη οδηγίας, η οποία αποσκοπεί στην απονομή δικαιωμάτων ή στην επιβολή υποχρεώσεων στους ιδιώτες, δεν μπορεί να έχει εφαρμογή, αυτή καθαυτή, στο πλαίσιο ένδικης διαφοράς ανακύπτουσας αποκλειστικώς μεταξύ ιδιωτών (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση *Pfeiffer* κ.λπ., σκέψη 109, καθώς και απόφαση της 19ης Ιανουαρίου 2010, C-555/07, *Kücükdeveci*, Συλλογή 2010, σ. I-365, σκέψη 46).

- 37 Συναφώς, στη σκέψη 13 της παρούσας αποφάσεως διαπιστώθηκε ότι η AMS είναι σωματείο ιδιωτικού δικαίου, έστω και αν επιδιώκει σκοπούς κοινωνικού χαρακτήρα. Εξ αυτού συνάγεται ότι, λόγω της νομικής φύσεως της AMS, οι εναγόμενοι της κύριας δίκης δεν μπορούν να επικαλεσθούν τις διατάξεις της οδηγίας 2002/14, αυτές καθεαυτές, έναντι του ως άνω σωματείου (βλ., επ' αυτού, απόφαση της 24ης Ιανουαρίου 2012, C-282/10, Dominguez, σκέψη 42).
- 38 Το Δικαστήριο έχει όμως κρίνει ότι το εθνικό δικαστήριο το οποίο επιλαμβάνεται διαφοράς που έχει ανακύψει αποκλειστικώς μεταξύ ιδιωτών υποχρεούται, όταν εφαρμόζει τις διατάξεις του εσωτερικού δικαίου που έχουν θεσπισθεί με σκοπό τη μεταφορά στο εσωτερικό δίκαιο των υποχρεώσεων που προβλέπει μια οδηγία, να λαμβάνει υπόψη το σύνολο των κανόνων του εθνικού δικαίου και να τους ερμηνεύει, κατά το μέτρο του δυνατού, υπό το πρίσμα του γράμματος καθώς και του σκοπού της ως άνω οδηγίας, προκειμένου να καταλήξει σε λύση σύμφωνη προς τον σκοπό που αυτή επιδιώκει (βλ. αποφάσεις της 4ης Ιουλίου 2006, C-212/04, Αδενέλερ κ.λπ., Συλλογή 2006, σ. I-6057, σκέψη 111, καθώς και προπαρατεθείσες αποφάσεις Pfeiffer κ.λπ., σκέψη 119, και Dominguez, σκέψη 27).
- 39 Το Δικαστήριο διευκρίνισε όμως ότι η αρχή αυτή της σύμφωνης ερμηνείας του εθνικού δικαίου υπόκειται σε κάποια όρια. Συνεπώς, η υποχρέωση του εθνικού δικαστηρίου να λαμβάνει υπόψη του το περιεχόμενο μιας οδηγίας όταν ερμηνεύει και εφαρμόζει τους οικείους κανόνες του εσωτερικού δικαίου οριοθετείται από τις γενικές αρχές του δικαίου και δεν μπορεί να αποτελέσει έρεισμα για μία *contra legem* ερμηνεία του εθνικού δικαίου (βλ. αποφάσεις της 15ης Απριλίου 2008, C-268/06, Impact, Συλλογή 2008, σ. I-2483, σκέψη 100, και προπαρατεθείσα απόφαση Dominguez, σκέψη 25).
- 40 Στην υπόθεση της κύριας δίκης, από την απόφαση περί παραπομπής προκύπτει ότι το Cour de cassation ευρίσκεται ενώπιον ενός τέτοιου ορίου, με συνέπεια το άρθρο L. 1111-3 του Εργατικού Κώδικα να μην επιδέχεται μια σύμφωνη προς την οδηγία 2002/14 ερμηνεία.
- 41 Υπ' αυτές τις συνθήκες, πρέπει να εξακριβωθεί, τρίτον, αν η κατάσταση στο πλαίσιο της υποθέσεως της κύριας δίκης είναι παρόμοια προς την κατάσταση που υφίστατο στο πλαίσιο της υποθέσεως επί της οποίας εκδόθηκε η προπαρατεθείσα απόφαση Küçükdeveci, κατά τρόπον ώστε να είναι δυνατή η επίκληση σε διαφορά μεταξύ ιδιωτών του άρθρου 27 του Χάρτη, μόνου ή σε συνδυασμό με τις διατάξεις της οδηγίας 2002/14, προκειμένου να μην τύχει, ενδεχομένως, εφαρμογής η ασυμβίβαστη προς την εν λόγω οδηγία εθνική διάταξη.
- 42 Σχετικά με το άρθρο 27 του Χάρτη αυτό καθαυτό, υπενθυμίζεται ότι από πάγια νομολογία προκύπτει ότι τα θεμελιώδη δικαιώματα που κατοχυρώνονται στην έννομη τάξη της Ένωσης μπορούν να εφαρμόζονται σε όλες τις καταστάσεις που διέπονται από το δίκαιο της Ένωσης (βλ. απόφαση της 26ης Φεβρουαρίου 2013, C-617/10, Åkerberg Fransson, σκέψη 19).
- 43 Έτσι, δεδομένου ότι με την επίμαχη στην κύρια δίκη εθνική νομοθεσία τίθεται σε εφαρμογή η οδηγία 2002/14, το άρθρο 27 του Χάρτη μπορεί να εφαρμοσθεί στην υπόθεση της κύριας δίκης.
- 44 Επισημαίνεται ακόμη ότι το άρθρο 27 του Χάρτη, που φέρει τον τίτλο «Δικαίωμα των εργαζομένων στην ενημέρωση και τη διαβούλευση στο πλαίσιο της επιχείρησης», προβλέπει ότι εξασφαλίζεται στους εργαζομένους, σε διάφορα επίπεδα, ενημέρωση και διαβούλευση, στις περιπτώσεις και υπό τις προϋποθέσεις που προβλέπονται από το δίκαιο της Ένωσης και τις εθνικές νομοθεσίες και πρακτικές.
- 45 Επομένως, από το γράμμα του άρθρου 27 του Χάρτη προκύπτει ότι, προκειμένου το ως άνω άρθρο να παραγάγει πλήρως τα αποτελέσματά του, πρέπει να εξειδικευθεί με διατάξεις του δικαίου της Ένωσης ή του εθνικού δικαίου.
- 46 Ειδικότερα, η απευθυνόμενη στα κράτη μέλη απαγόρευση, την οποία προβλέπει το άρθρο 3, παράγραφος 1, της οδηγίας 2002/14, του αποκλεισμού από τον υπολογισμό του προσωπικού της επιχείρησης μια συγκεκριμένης κατηγορίας εργαζομένων που εμπίπτει καταρχάς στο πεδίο των

προσώπων τα οποία πρέπει να λαμβάνονται υπόψη κατά τον εν λόγω υπολογισμό, δεν προκύπτει, υπό τη μορφή ενός απευθείας εφαρμοζόμενου κανόνα δικαίου, ούτε από το γράμμα του άρθρου 27 του Χάρτη ούτε από τις επεξηγήσεις σχετικά με το εν λόγω άρθρο.

- 47 Επισημαίνεται, συναφώς, ότι οι περιστάσεις της υποθέσεως της κύριας δίκης διαφέρουν από εκείνες που έδωσαν λαβή για την έκδοση της προπαρατεθείσας αποφάσεως Küçükdeveci, στο μέτρο που η επίμαχη στην υπόθεση εκείνη και κατοχυρούμενη στο άρθρο 21, παράγραφος 1, του Χάρτη αρχή της απαγορεύσεως των διακρίσεων λόγω ηλικίας είναι αφεαυτής ικανή να απονείμει στους ιδιώτες δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί ως τέτοιο.
- 48 Συνεπώς, δεν είναι δυνατόν να γίνει επίκληση αυτού καθεαυτού του άρθρου 27 του Χάρτη σε διαφορά όπως αυτή της κύριας δίκης, προκειμένου να κριθεί ότι η ασυμβίβαστη προς την οδηγία 2002/14 εθνική διάταξη δεν πρέπει να εφαρμοσθεί.
- 49 Δεν αναιρεί τη διαπίστωση αυτή ο συνδυασμός του άρθρου 27 του Χάρτη με τις διατάξεις της οδηγίας 2002/14, δεδομένου ότι, στο μέτρο που το ως άνω άρθρο δεν είναι αφεαυτού ικανό να απονείμει στους ιδιώτες δικαίωμα δυνάμενο να προβληθεί ως τέτοιο, τα πράγματα δεν μπορούν να είναι διαφορετικά στην περίπτωση ενός τέτοιου συνδυασμού.
- 50 Πάντως, ο διάδικος ο οποίος θίγεται από το γεγονός ότι το εθνικό δίκαιο δεν είναι σύμφωνο προς το δίκαιο της Ένωσης μπορεί να επικαλεσθεί τη νομολογία που προέκυψε από την απόφαση της 19ης Νοεμβρίου 1991, C-6/90 και C-9/90, Francovich κ.λπ. (Συλλογή 1991, σ. I-5357), προκειμένου, ενδεχομένως, να αποκατασταθεί η ζημία που υπέστη (βλ. προπαρατεθείσα απόφαση Dominguez, σκέψη 43).
- 51 Από το σύνολο των ανωτέρω προκύπτει ότι το άρθρο 27 του Χάρτη, μόνο ή σε συνδυασμό με τις διατάξεις της οδηγίας 2002/14, έχει την έννοια ότι, στην περίπτωση που εθνική διάταξη μεταφοράς της ως άνω οδηγίας, όπως το άρθρο L.1111-3 του Εργατικού Κώδικα, είναι ασυμβίβαστη προς το δίκαιο της Ένωσης, δεν είναι δυνατή η επίκληση του ως άνω άρθρου του Χάρτη σε διαφορά μεταξύ ιδιωτών προκειμένου να μην εφαρμοσθεί η εν λόγω εθνική διάταξη.

Επί των δικαστικών εξόδων

- 52 Δεδομένου ότι η παρούσα διαδικασία έχει ως προς τους διαδίκους της κύριας δίκης τον χαρακτήρα παρεμπίπτοντος που ανέκυψε ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, σ' αυτό εναπόκειται να αποφανθεί επί των δικαστικών εξόδων. Τα έξοδα στα οποία υποβλήθηκαν όσοι υπέβαλαν παρατηρήσεις στο Δικαστήριο, πλην των ως άνω διαδίκων, δεν αποδίδονται.

Για τους λόγους αυτούς, το Δικαστήριο (τμήμα μείζονος συνθέσεως) αποφαινεται:

Το άρθρο 27 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, μόνο ή σε συνδυασμό με τις διατάξεις της οδηγίας 2002/14/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 11ης Μαρτίου 2002, περί θεσπίσεως γενικού πλαισίου ενημερώσεως και διαβουλευσεως των εργαζομένων στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, έχει την έννοια ότι, στην περίπτωση που εθνική διάταξη μεταφοράς της ως άνω οδηγίας, όπως το άρθρο L. 1111-3 του γαλλικού Εργατικού Κώδικα, είναι ασυμβίβαστη προς το δίκαιο της Ένωσης, δεν είναι δυνατή η επίκληση του ως άνω άρθρου του Χάρτη σε διαφορά μεταξύ ιδιωτών προκειμένου να μην εφαρμοσθεί η εν λόγω εθνική διάταξη.

(υπογραφές)